

BUNURI ȘI OAMENI ÎN SANDJAKURILE CARANSEBEȘ ȘI LUGOJ ÎN A DOUA JUMĂTATE A VEACULUI AL XVII-LEA

Cristina FENEȘAN

În împrejurări dramatice și sub presiunea șantajului exercitat de marele vizir Köprülü Mehmed pașa¹, Acațiu Barcsay a cedat Banatul Caransebeșului și Lugojului cerându-le, la 12 septembrie 1658, comandanților de cetate să se supună de bună voie autorităților otomane. Ordinul fostului ban de Caransebeș a avut menirea de a cruța viața și libertatea locuitorilor, prevedere inclusă în copia cărții de legământ (*ahidname*), pe care marele vizir urma să le-o trimită în curând². Köprülü Mehmed pașa a impus condiții grele, dat fiindcă Acațiu Barcsay era dator să predea atât teritoriul întreg al Banatului Caransebeșului și Lugojului cât și țărani fugari din satele de la hotare, care trecuseră în Transilvania³. Prin urmare, ultima condiție amintită și de cronicarii otomani anula de fapt făgăduiala marelui vizir de a îngădui retragerea pașnică a locuitorilor din Caransebeș în schimbul predării cetății fără vărsare de sânge⁴.

Îndată după predarea Caransebeșului a urmat instalarea funcționarilor și armatei otomane deopotrivă cu adaptarea orașului la cerințele impuse de practicarea *Islamului*. La trei ani după cedarea Banatului Caransebeșului și Lugojului, adică în 1661, Evliya Celebi nota în memoriile sale de călătorie decalajul existent între cele două orașe în privința cadrului de practicare a *Islamului*. Lipsa geamiilor, hanurilor, băilor și a dughenelor din orașul Lugoj⁵, construcții și instituții caracteristice orașului otoman, a fost justificată prin perioada scurtă de timp scursă de la ocuparea sa. Din acest punct de vedere, explicația călătorului otoman nu-și are temeiul, de vreme ce în același interval de timp orașul Caransebeș își schimbase aspectul. Potrivit descrierii lui Evliya Celebi din 1661, Caransebeșul era un oraș frumos, fortificat, cu o circumferință de 400 de pași, înzestrat cu două porți și înconjurat de un șanț cu o adâncitură medie. După renovarea sa și zidirea *djamiei defterdarului* (vistiernic) Ibrahim pașa, înzestrată cu acoperiș de olane și minaret înalt, Caransebeșul se înfățișa ca un oraș otoman, în care se aflau 300 de case acoperite cu șindrilă. Amplasate la mijlocul zidului de incintă al orașului, în citadela „în cinci colțuri”, s-au aflat numai locuința comandantului cetății (*dizdar*) și arsenalul „plin de tot felul de material de război și de tunuri ungurești, strălucitoare ca aurul”⁶. În mintea călătorului s-a întipărit nu numai imaginea frumoasă a orașului, a bazinului și târgului său. El a fost impresionat, în egală măsură, de viile și grădinile Caransebeșului, de apa și aerul locului, precum și de produsele sale vestite: mere, prune și cerga pestriță de pus pe cai.

¹ Kraus 1965, p. 271; Lutsch 2005, p. 217–220.

² Bethlen 1779, p. 62; Pesty 1883, p. 353–354.

³ Naima 1866, p. 358; Silahdar 1974, p. 301.

⁴ Szilády/Szilágyi 1871, p. 169–170.

⁵ Evliya 1976, p. 4; ed. în trad. Alexandrescu-Dersca Bulgaru/Mehmet 1976, p. 533–534.

⁶ Evliya 1976, p. 6; ed. în trad. Alexandrescu-Dersca Bulgaru/Mehmet 1976, p. 534–535.

Ocuparea Banatului Caransebeșului și Lugojului a însemnat, înainte de toate, abolirea oricărui privilegiu, precum și instituirea dreptului de proprietate virtuală a sultanului asupra pământului și locuitorilor săi, în conformitate cu concepția tradițională în vigoare în tot Orientul mijlociu, adoptată și de otomani⁷. Astfel dreptul de proprietate virtuală a sultanului a legitimat acțiunea metodică și sistematică de înregistrare (*tahrir-i vilayet*) în condiții imperiale (*defter-i hakâni*) a populației și bunurilor impozabile. Este vorba de o metodă clasică și eficientă de cucerire otomană, care le-a asigurat militarilor și funcționarilor stabiliți în Banatul Caransebeșului și Lugojului un venit din încasarea impozitelor cedate ca plată pentru slujba lor⁸. Prin luarea în evidență a tuturor resurselor existente, autoritățile au stabilit, pe de o parte, dreptul de posesiune asupra pământului sau uzufructul altor venituri, iar, pe de altă parte, cuantumul dării și natura obligațiilor care îi reveneau fiecărui țăran.

Trebuie subliniat faptul că, și în acest caz, *tahrirul* sau recensământul nu a produs o revoluție în structura social-economică existentă la data cuceririi otomane. El a înfăptuit concordanța între condițiile locale și caracterul instituțiilor otomane prin care s-a constituit temelia noii administrații. În urma acestui recensământ, țărani au devenit supuși otomani nemusulmani, *re'aya*, având obligația de a asigura producția agricolă. În consecință, ei au primit de la autoritățile otomane loturi de pământ numite *çiftlik*, cu o suprafață variabilă, în funcție de fertilitatea solului⁹. *Çiftlicurile* erau stăpânite sub forma unor posesiuni (*tasarruf*), în temeiul unui drept de posesiune ereditară, consacrat de plata impozitului numit *tapu resmi*¹⁰. De altfel, codurile de legi cu caracter general redactate în vremea domniei sultanului Süleyman Kanuni (1520–1566), statuau obligația țăranilor de a cultiva pământul fără întreruperi pentru a-și păstra titlul de posesiune și dreptul de folosință a *çiftlicurilor*.

În vara anului 1661, redistribuirea posesiunii asupra pământului și a surselor de venit din *sandjakul* Lugoj nu s-ar fi încheiat, după cum rezultă din însemnările lui Evliya Celebi. Afirmarea călătorului otoman cu privire la nerecenzarea unor sate și comune din zona Lugoj este pusă sub semnul îndoielii de informațiile sale despre venitul *sandjakebegului* și despre numărul posesiunilor condiționate existente la acea dată: 300 de *timare*, cu un venit anual de până la 10.000 akçe și 12 *zeamete*, având o valoare începând de la 10.000 akçe și până la 100.000 akçe. Aceste venituri cu valoare variabilă le-au fost acordate: *alaybegului*, celor 3 căpetenii cu rang inferior ale ienicerilor (*çorbadjii*), unora dintre tunari (*topçii*), armurieri (*djebedjii*), comandantului cetății, încasatorului de taxe (*muhtesib*). Spre deosebire de căpeteniile și de funcționarii otomani amintiți, *sandjakebegului* de Lugoj i s-a atribuit un *hass* cu un venit de 300.000 akçe¹¹, identic din punctul de vedere al valorii sale, cu cel repartizat *sandjakebegului* de Caransebeș. În privința redistribuirii veniturilor în *sandjakul* Caransebeș, Evliya Celebi a înregistrat un număr mai mare de posesiuni condiționate, fără a preciza însă valoarea bănească a fiecăreia dintre ele. Este vorba de un număr mai mare de posesiuni condiționate, respectiv 15 *zeamete* și 105 *timare*¹² acordate *alaybegului*, căpeteniilor celor 3 companii (*odale*) de ieniceri, căpeteniilor tunarilor și armurierilor, unora dintre oștenii amintiți, încasatorului de taxe, intendentului orașului și agalei însărcinate cu strângerea *haradjului* sau capitației.

⁷ Inalcik 1966, p. 259.

⁸ Inalcik 1954, p. 103–105; Cvetkova 1978, p. 91–104.

⁹ Solul cu un grad ridicat de fertilitate a fost împărțit în *çiftlicuri* cu o întindere între 70–120 *dönüm*, în timp ce pământul sărac s-a atribuit sub formă de loturi de 150 *dönüm*, vezi Barkan 1943, p. 24. Ca unitate de măsură, *dönümului* îi corespunde suprafața de 1.000 m², vezi Inalcik 1965, p. 33–34.

¹⁰ Barkan 1943, p. 24.

¹¹ Evliya 1976, p. 4; ed. în trad. Alexandrescu-Dersca Bulgaru/Mehmet 1976, p. 533.

¹² Evlyia 1976, p. 5; ed. în trad. Alexandrescu-Dersca Bulgaru/Mehmet 1976, p. 534.

Reduse la simple cifre, datele reținute de Evliya Celebi despre numărul și natura surselor de venit alocate unor funcționari și oșteni otomani nu indică măsura în care ele au acoperit cheltuielile traiului zilnic și întreținerea echipamentului militar. În chip firesc, nu pot sugera nici acele activități, prin care unii oșteni și-au asigurat venituri suplimentare, fenomen curent în Imperiul Otoman în secolul al XVII-lea. De aceea inventarele moștenirii lăsate de șase decedați în orașul Caransebeș, transcrise în *registru* (*sidjdil*) judecătorului (*kadı*) din Caransebeș și Lugoj din anii 1673–1675, înlesnesc reconstituirea și caracterizarea bunurilor deținute de o serie de oșteni otomani. Din punctul de vedere al diversității și valorii acestor bunuri, inventarele cuprind indicatorii necesari stabilirii calității vieții duse de fiecare defunct. Totodată, bunurile imobile, dar mai cu seamă cele mobile (obiectele de uz gospodăresc și casnic), vădesc practicarea unor îndeletniciri în măsură să asigure dobândirea unui venit suplimentar în timp de pace.

Constatarea este cu atât mai îndreptățită dacă se ia în seamă cazul meșteșugarului Hasan Beșe. Acest papugiu din Caransebeș a fost o persoană ciudată, chiar dubioasă, care a practicat în văzul lumii o îndeletnicire onorabilă, pe lângă o alta tainică, cea a schimbului de bani. La doi ani după dispariția sa misterioasă, agenții fiscalului (*miri*) Caransebeș i-au spart dugheana pentru a întocmi lista tuturor bunurilor¹³ pe care i le-au scos la mezat. Deși Hasan Beșe figura în *registru* *kadiului* drept unul dintre negustorii cetății, obiectele sărăcicioase și reduse ca număr aflate în dugheana sa demonstrau contrariul. Presupusul defunct sau mai degrabă dispărutul părea meșteșugarul care trăia de pe o zi pe alta, starea sa de sărăcie aparentă fiind sugerată de cele câteva obiecte învechite, unele uzate, vândute pentru o sumă mică, de 1.650 akçe¹⁴. El nu a posedat vreun alt imobil în afara dughenii sale, care i-a slujit și ca domiciliu și care nu a fost scoasă la licitație. La data întocmirii inventarului, în dugheană nu s-a găsit nici o sumă de bani, ci s-au aflat doar 82 de perechi de papuci de casă¹⁵ de calități diferite, având prețul stabilit la 10, respectiv 6 akçe. Lor li s-au adăugat și obiecte scoase la mezat, printre care o perdea, un covor, o rogojină, o saltea, două cergi, un surtuc mic, 3 mantăi purtate, 2 saci mici și un dulăpior. În ceea ce privește marfa din dugheană, aceasta a fost vândută la licitație, cu toptanul unui singur cumpărător avut, încasându-se o sumă frumoasă de bani pentru cele 82 de perechi papuci de casă. În inventar au fost înregistrate și alte obiecte fără vreo legătură cu meseria de papugiu a lui Hasan Beșe: o sticlă de cerneală, un cuțit de tăiat pană de scris, o balanță și o masă de schimbat bani¹⁶, cele două din urmă îndreptățind suspiciunea schimbului tainic de bani și a cămătăriei. În condițiile în care unele informații¹⁷ dovedesc faptul că Hasan Beșe nu a murit, dispariția sa în neant împreună cu tot câștigul său lasă loc unor presupuneri și interpretări.

Împrumutul sumelor de bani în cuantum variabil și chiar o cămătărie modestă reprezintă îndeletniciri vădite și de alte inventare ale masei successorale întocmite pentru oștenii defuncți de la Caransebeș: El Hadj Mustafa și Veli Beșe.

Până la sfârșitul vieții sale, El Hadj Mustafa, comandant de pluton (*börlükbaşı*), un ofițer de rang inferior a rămas, în primul rând, militarul trimis și încartiruit de superiorii săi în garnizoana Caransebeș. Această căpetenie a ienicerilor a trăit din solda cuvenită, îndeletnicindu-se din plăcere și doar în folos propriu cu grădinăritul, albinăritul și cu cultura viței de vie. Respectând limitele impuse gradului său militar, el nu a practicat nici meșteșugurile și nici comerțul, în schimb și-a mai completat venitul prin împrumutul de bani dat numai camarazilor săi și cu o

¹³ Magyar Tudomány os Akademia Könyvtára, Keleti Oszttály Török Kéziratok Qu. 62 (Biblioteca Academiei Maghiare de Științe, Secția Orientală, Manuscrise Turcești) f. 24. Se va cita în continuare: *Török Kéziratok*.

¹⁴ Hegyi 1995, p. 184.

¹⁵ Hegyi 1976, p. 97–98.

¹⁶ Hegyi 1976, p. 98.

¹⁷ Hegyi 1995, p. 184.

anumită camătă¹⁸. El Hadj Mustafa nu a avut slugi, soția sa Sebile îngrijindu-se de cumpărături și de gospodăria alcătuită din următoarele bunuri mobile: un cal cu învelitoarea sa, o vacă, 28 cufere, o pușcă funcțională și alta scoasă din uz, o sabie, o saltea bună împreună cu două cuver-turi vechi, o pernă, un covor vechi și un cojoc mai scump, 2 mantăi purtate, un palton ros cu cingătoare, un ciubăr pentru baie împreună cu cana potrivită, câteva vase de bucătărie, un ciu-băr, 2 tipsii, un baltaș și câteva mărunțișuri necesare gospodăriei.

Din punct de vedere valoric, bunurile amintite au avut o pondere mică în masa succesorală a lui El Hadj Mustafa, evaluată la suma de 33.396 akçe¹⁹. Aceasta a reunit suma de 3.000 akçe bani-peșin, o cotă de 4/5 din valoarea totală constând din bunuri imobile: casa cu grădină mică, prisaca și via și o altă grădină așezată în partea de jos a orașului Caransebeș, deopotrivă cu suma de 4.144 akçe dată împrumut unui număr de 15 persoane. La rândul său, defunctul datora suma de 6.177 akçe, astfel că valoarea finală a moștenirii sale s-a stabilit la suma de 31.363 akçe²⁰.

Dacă în registrul *kadiului* s-a consemnat funcția deținută de El Hadj Mustafa, în schimb în cazul ienicerului Veli Beșe lipsește o astfel de precizare. Făcând parte dintre apărătorii cetății, acest ienicer s-a ocupat de cămătărie și de comerțul cu amănuntul, murind ca negustor aflat la drum spre Transilvania. Veli Beșe a fost unul dintre cămătarii Caransebeșului, de vreme ce la data morții sale el avea de încasat de la 4 datornici suma totală de 18.940 akçe. Este suma care i s-a adăugat moștenirii sale evaluate la 33.486 akçe, grevată însă de datorii relativ mici, însumând 2.979 akçe. Averea lui Veli Beșe de aproape 50.000 akçe (49.447 akçe)²¹ a rezultat din cămătărie, negoț și plasamentul unor sume câștigate prin cumpărarea unei moșii, unei vii și unei grădini de legume, unde a produs pentru uzul său – potrivit inventarului întocmit – circa 30 kg fasole și puțină ceapă. Cei 50 metri de pânză de in în valoare de 712 akçe, împreună cu alte mărfuri evaluate la 2.979 akçe, îl caracterizează pe defunct drept un comerciant care și-a aprovizionat în primul rând comunitatea. El a dus un trai modest cu micile sale plăceri, hrană și veșminte, deoarece vasele de bucătărie și mantăile au alcătuit majoritatea obiectelor sale de uz curent trecute în inventar și scoase la licitație, la 13 decembrie 1674²².

Spre deosebire de cei doi ieniceri amintiți, Kurd Ali, un alt oștean de rând din corpul călă-reților apărătorii cetății, nu a împrumutat pe nimeni, ci a fost dator numai soției sale. La îndem-nul Sofiei, una dintre cele șase soții, el s-a stabilit într-o gospodărie țărănească, respectând însă cerințele alimentare și de igienă ale religiei islamice. Kurd Ali s-a îndeletnicit cu agricultura, la care și-a folosit calul mai mult ca mijloc de tracțiune la căruță și la sania de transport decât în calitatea sa de călăreț, apărător al cetății. Din avutul său au rămas puține obiecte: sabia, pușca și un săculeț cu praf de pușcă, în timp ce inventarul moștenirii sale²³ în valoare de 21.859 akçe a cuprins, în primul rând, bunuri imobile: casă, grădină și vie, evaluate la 13.000 akçe, iar în al doilea rând bunuri mobile alcătuite din câteva animale (un mânz, o vacă gestantă, 8 găște), 5 stoguri de fân, circa 150 kg de orz, 250 kg de porumb, 300 kg de ceapă roșie, 1 butoi cu varză, 2 butoaie de vin și o cantitate însemnată de tescovină²⁴.

Mai bogate sau mai sărace din punctul de vedere al valorii și structurii lor, inventarele cuprind, în general, valori și bunuri aflate la Caransebeș, care ilustrează situația materială și socialiă a posesorilor lor defuncți. Interesant este faptul, că nici unul dintre inventarele prezentate

¹⁸ Hegyi 1976, p. 93.

¹⁹ *Török Kéziratok Qu.* 62.f. 44–45.

²⁰ Hegyi 1995, p. 184.

²¹ *Török Kéziratok Qu.* 62, filele 61–63; Kl. Hegyi 1976, p. 93

²² Hegyi 1976, p. 96.

²³ *Török Kéziratok Qu.* 62, f. 26–27.

²⁴ Hegyi 1995, p. 184, Hegyi 1976, p. 94.

până acum nu cuprinde vreun indiciu despre consumul cafelei, acea „zeamă neagră” atât de prețuită în societatea otomană din secolul al XVII-lea. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât în același registru al *kadiului* se află o însemnare despre cantitatea de o oca (1,28 kg) de cafea găsită asupra lui Iusuf, un locuitor al Orșovei. Dată fiind cantitatea mică de cafea, se presupune că aceasta era destinată folosului călătorului aflat la drum. În privința persoanei lui Iusuf, registrul menționează doar intenția sa de a merge călare spre nord, precum și moartea sa, „din porunca lui Allah”, tocmai când trecuse de Lugoj și se îndrepta spre Caransebeș²⁵. Deși la data întocmirii inventarului bunurilor sale nu s-a găsit asupra lui nici un ban, defunctul nu fusese totuși un om sărman, dovadă calul și calitatea hainelor acestuia. În afara cafelei și hainelor lui Iusuf, agentul fiscului otoman a mai înregistrat doar o sabie și o desagă ponosită²⁶.

Despre Redjeb însă, registrul *kadiului* nu pomenește nici gradul și nici unitatea militară în care a slujit în timpul participării sale la expediția din Polonia. Lipsit de pradă sau robi, el a murit la Caransebeș²⁷ ca un om sărac în timp ce se întorcea acasă, în Bosnia. Este posibil ca Redjeb să fi fost călăreț, deoarece calul, singurul său bun însemnat, a fost vândut la mezat, la un preț mai mare decât cel mediu. Pe lângă suma de 840 akçe bani peșin, găsită asupra sa, precum și o sabie lipsită de valoare, agenții fiscului au încasat doar 111 akçe din vânzarea la licitație a efectelor lui: două mantale ponosite, un pantalon mai lung și un altul mai scurt, o cămașă, o pereche de cizme, o chivără, un brâu și o desagă, date aproape pe degeaba²⁸.

Aceste inventare transcrise în registrul *kadiului* dovedesc că cei mai mulți dintre locuitorii otomani ai orașului Caransebeș nu au fost ocupanții presupuși bogați. Dimpotrivă, în condițiile în care în secolul al XVII-lea, situația social-economică din Imperiul Otoman s-a înrăutățit, iar disciplina militară s-a deteriorat, oștenii garnizoanei din Caransebeș și-au întregit veniturile, îndeletnicindu-se cu negoțul și cămătăria. Cu toate acestea, ocupanții otomani au devenit treptat o povară tot mai apăsătoare pentru supușii nemusulmani datorită obligațiilor de aprovizionare și încartiruire pe seama armatei otomane.

În 1661, de pildă, numai țăranii din sandjakul Lugoj au fost siliți să dea merinde pentru oastea otomană din cetatea Oradea²⁹. Mai târziu însă, în 1664, supușii nemusulmani din cele două sandjakuri Caransebeș și Lugoj au avut datoria de a preda 2.000 banițe de cereale și 400 banițe de făină ca provizii pentru popasul oștilor (*zahire-i nüzül*), din care se consemna o restanță în valoare de peste 250 de guruși, echivalentul a 200 banițe de cereale. Obligațiilor amintite li se mai adăuga o sumă restantă de 396¼ guruși înscrisă în condicile vistieriei imperiale, prin care se răscumpărase îndatorirea de încartiruire a trupelor otomane³⁰. Locuitorii nu au fost scutiți nici de corvezi, astfel că, în 1673, de pildă, cei din *sandjakul* Caransebeș urmau să furnizeze căruțe în valoare de 3.750 de taleri pentru transportul proviziilor necesare expediției otomane³¹. Pe lângă îndeplinirea acestor obligații cu caracter extraordinar, plata impozitelor datorate posesorilor de *timare* și *zeamete* și a dărilor pretinse de stat i-au împovărat cu atât mai mult pe contribuabili, cu cât o parte a lor se refugiase în principatul autonom al Transilvaniei.

Întocmai ca în Macedonia³², fenomenul părăsirii satelor din *sandjakul* Caransebeș și Lugoj dobândise un caracter colectiv, fiind vorba de familii întregi care își luau în pribegie și o parte

²⁵ *Török Kéziratok Qu.* 62, f. 28.

²⁶ *Török Kéziratok Qu.* 62, f. 28; Hegyi 1976, p. 98; Hegyi 1995, p. 185.

²⁷ *Török Kéziratok Q u.* 62, f. 58.

²⁸ Hegyi 1976, p. 97.

²⁹ Evliya 1976, p. 5; ed. Alexandrescu-dersca Bulgaru/Mehmet 1976, p. 534.

³⁰ Fekete 1955, p. 701.

³¹ Pesty 1879, p. 100.

³² Matkovski 1969, p. 705.

a bunurilor lor. Îngustarea bazei de impozitare în urma scăderii numărului de contribuabili a îngrijorat în mod îndreptățit autoritățile otomane din Caransebeș și Lugoj, obligate fiecare să-i predea anual câte 10 poveri deakçe din quantumul capitației (*djiziye*) trimisului lui *kızlaragasi*, șeful eunucilor din haremul sultanului. Sumele amintite au fost transformate în *vakif*, o donație cu caracter inalienabil în scop pios și caritabil, pentru orașele sfinte Mecca și Medina și pentru „folosul mormântului Profetului”³³. De altminteri nu este vorba de o inovație, dat fiind că, în 1552, la constituirea *vilayetului* Timișoara, *haradjul* Caransebeșului și Lugojuului avusese aceeași menire de *vakif* pentru săracii din Mecca și Medina³⁴, ca urmare a predării „de bună voie” a celor două cetăți.

În aceste împrejurări, reacția autorităților otomane nu a întârziat. În 1663, de pildă, *sandjakbegul* (*mirлива*) de Caransebeș și Lugoj îi anunța în scris principelui Mihail Apafi I imposibilitatea de a lua vreo hotărâre în privința supușilor nemusulmani (*re'aya*) prinși și a satelor lor, pentru că nu dispunea încă de un ordin al beglerbegului în această privință³⁵. Nu este lipsită de interes nici grija cu care cronicarul Silahdar Fındıklılı Mehmed Aga a amintit obligația asumată la data predării Caransebeșului de către fostul ban Acatiu Barcsai, de a-i înapoia pe toți țărani care, „*părăsind satele de la graniță pleaseră și se supuseseră Transilvaniei*”³⁶. Din acest punct de vedere, fuga celor 40 de țărani, supuși ai orașului Caransebeș, *vakif* al orașului Mecca, a îndreptățit intervenția comandantului cetății Ineu la principele Transilvaniei. Datorită stăruinței intendentului acestui *vakif*, Kasım pașa i-a cerut lui Mihail Apafi restituirea supușilor nemusulmani stabiliți în comitatul Hunedoara și în orașul Hațeg. Scrisoarea din <19?> mai 1673 invoca un fapt petrecut cu mult timp în urmă, pentru care se cerea intervenția energică a principelui în vederea prinderii și înapoierii fiecărui țaran intendentului de *vakif* (*zabit*), „*în cazul în care re'ayalele aparținând susnumitului vakif ilustru și care sunt prezente în acea parte s-ar ivi în orice număr, să fie predate zabitului sus pomenitului vakif ilustru și care sunt prezente în acea parte s-ar ivi în orice număr, să fie predate zabitului suspomenitului vakif și așa cum au locuit în trecut să fie duse și puse să locuiască în orașul susnumit*”³⁷.

De altfel atât Kasım pașa cât și cronicarii otomani i-au considerat pe țărani liberi din Caransebeș ca fiind legați de glie, în pofida dreptului lor de retragere pașnică garantat locuitorilor cetăților predate. Acest drept de retragere și circulație liberă a fost temeiul refuzului principelui Transilvaniei de a-i restitui pe pribegii din Caransebeș. În scrisoarea sa de răspuns din 20 mai 1673, Mihail Apafi le reamintea autorităților otomane, că nu puteau cere repatrierea unor oameni liberi, în condițiile în care orașul Caransebeș „*n-a fost niciodată alcătuit din iobagi, ci din stări de oameni liberi, așadar câtă vreme s-a aflat în mâna ungarilor*”. Principele a mai stăruit asupra recunoașterii libertății lor personale în Transilvania, pribegii fiind socotiți oameni cu deplină libertate de mișcare: „*Cei care au vrut să plece, s-au putut duce unde au dorit, dar și acolo ei nu sunt iobagi, așa că, dacă ar voi în ziua de azi să plece de acolo, nimeni nu i-ar putea împiedica. De aceea nu putem da curs dorinței de acum a Domniei Tale, mai cu seamă a acesteia*”³⁸.

Apărarea libertății țăranilor din Caransebeș ilustrează doar un aspect al atitudinii diferențiate adoptate de principii Transilvaniei față de tensiunile și conflictele ivite la hotarul cu sandjakurile Caransebeș și Lugoj. Conflictele s-au datorat, în chip firesc, reținerilor abuzive de bunuri și persoane, jafurilor, actelor de tâlhărie, omorurilor sau atacurilor haiducilor. Izolate și mărunte

³³ Evliya 1976, p. 5; ed. Alexandrescu-Dersca Bulgaru/Mehmet 1976, p. 534.

³⁴ Naima 1866, p. 538; Silahdar 1974, p. 301, 302.

³⁵ A. N. I. C. București, *Colecția Documente tucești*, XXII/2079.

³⁶ Silahdar 1974, p. 129.

³⁷ Feneșan 1977, p. 446–447.

³⁸ Szilády/Szilágyi 1871, p. 170.

în aparență, faptele amintite au avut urmări nefaste pentru cei care au devenit victime în ținuturile împădurite de la un hotar mereu labil. După anexarea Banatului, Caransebeșului și Lugojului la *vilayetul* Timișoara, neîncrederea locuitorilor din Transilvania față de negustorii otomani și cei din Caransebeș a sporit atât de mult, încât suspiciunea de a fi iscoade i-a costat pe unii viața iar pe alții libertatea și bunurile lor. În anii 1661–1662 Ahmed, *sandjakbeg* de Caransebeș și Lugoj i-a reclamat principelui Mihail Apafi uciderea unor negustori otomani, care treceau de o parte și de alta a hotarului comun. Tot cu acest prilej, *sandjakbeg*-ul i-a mai cerut punerea neîntârziată în libertate a negustorului din Caransebeș, Mihail Ciprovici (Kiprofcii Mihal), socotit a fi fost iscoadă și maltratată pentru o vină imaginară³⁹. În aceeași vreme, Hüseyin din Manisa, Haydar Kınaloglu și Halil din suita lui Ismail, beglerbegul de Buda, au fost atacați și sechestrați de haiduci la Poarta de Fier a Transilvaniei, pe când se întorceau cu oastea din Transilvania. De aceea, comandantul lor, beglerbegul de Buda i-a solicitat aceluiași principe eliberarea imediată a oștenilor încarcerați în cetatea Gherla⁴⁰.

Cazul oștenilor sechestrați la Poarta de Fier nu s-a datorat unui atac izolat. Dimpotrivă, el se înscria în seria atacurilor înlesnite de pădurile de nepătruns din ținutul Caransebeșului, ori de la Sasca, pe care așa-zișii tâlhari sau răufăcători menționați de documentele otomane le-au îndreptat asupra bunurilor și supușilor aflați pe teritoriul *vilayetului* Timișoara. În ajunul ocupării Caransebeșului și Lugojului, Ali aga călăreților din cetatea Timișoara i s-a plâns lui Acațiu Barcsai atât de atacul unor tâlhari din ținutul Caransebeșului cât și de reținerea abuzivă și întemnițarea supusului creștin Petre din Românești, plecat să cumpere grâne. Dacă autorii atacului și-au primit osânda, în schimb Ali aga a mai cerut și pedepsirea altor răufăcători, la fel și eliberarea lui Petre, sechestrat de dregătorul cetății (Caran)Sebeș⁴¹.

Constituirea cetelor de haiduci în *sandjakurile* Caransebeș și Lugoj nu a fost însă un fenomen izolat. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea el s-a înscris în mișcarea haiducească din Balcani, care a cuprins o arie geografică delimitată la nord de orașele Rusciuc, Nicopol și Silistra, la vest de regiunile albaneze Vucitrin și Valona, iar la sud de cele grecești (Moreea)⁴². Totodată, prezența cetelor haiducești în *sandjakurile* Caransebeș și Lipova coincide, din punct de vedere cronologic, cu intensificarea deosebită a mișcării în Macedonia, datorită unor condiții social-economice generale din Imperiul Otoman: criza economică și abuzurile autorităților locale. Mai mult, la hotarul transilvano-otoman, funcționarii aflați de o parte și de alta a sa au înlesnit și au încurajat în anumite momente, din dorința lor de câștig, atacurile așa zișilor răufăcători sau tâlhari. Documentele otomane îl incriminează, de pildă, pe vameșul (*vamdji*), respectiv tricesimatorul Petru Turnea de a fi fost vreme îndelungată, între 1662 și 1683, nu numai autorul unor atacuri și tâlhării, ci chiar instigatorul unor jafuri în ținuturi din *sandjakul* Caransebeș. În 1662, Ali beglerbegul Timișoarei i s-a plâns principelui Transilvaniei de Petru Turnea, unul dintre oamenii săi, care îl atacase și ucisese pe chinezul satului Bucova, luându-i toate vitele⁴³. Deși beglerbegul ceruse pedepsirea lui Petru Turnea, acesta nu a conținut cu abuzurile față de

³⁹ ANIC, *Colecția documente turcești*, XXII/2090: „bu tarafda Kiprofcii Mihal nam zimi ticaret ile ol tarafa revane olduklarında...”.

⁴⁰ ANIC, *Colecția documente turcești*, XXII/2066: „dar Islama doğru giderlerken Demir kapu nam mahalde haydud eşkiyası yollar basub mezburları akhz ve esir idüb haliya Sámosunğvar ka’lasında esir ve giriftar olmaları”...

⁴¹ Szilády/Szilágyi 1871, p. 435–436: „dregătorul cetății (Caran) Sebeș l-a luat în prinsoare pe supusul creștin Petre, o raia adevărată, unul dintre locuitorii satului Românești, aflat de astă parte pe când se afla în drumul spre casă cu bucatele sale, l-a închis și aruncat în temniță”.

⁴² Iancovici 1969, p. 47–60.

⁴³ ANIC, *Colecția documente turcești*, XXII/2092: „Haliya Sebeș agaları ve Bukova kariyesinin reyalaları gelüb adamlarımızdan vanci Turne Petre nam kimse deyu Bukova kariyesinin kinezini katl idüb hayvanatı sürüb gidürdi deyu şikâyet eylediler”.

supușii otomani. În 1672, sandjakbegul de Caransebeș și Lugoj i se plângea, la rândul său, principelui Apafi de Petru Turnea de la Oficiul de vamă Zăicani. Oamenii lui Turnea chinuiseră niște ieniceri, confiscându-le bunuri și mercurul cumpărat la Vinț de la Ioan Raț, sub cuvânt că acesta era monopol princiar⁴⁴. Pe de altă parte, a existat chiar o comunitate de interese între Petru Turnea și funcționarii otomani, pusă în lumină de memoriul autorităților transilvane adresat beglerbegului de Timișoara cu privire la abuzurile comise în zona de hotar dinspre comitatul Hunedoarei. Fără îndoială, că acest tricesimator a ținut seama de propriile interese și nu de obligațiile decurgând din exercitarea funcției sale: „*dacă pașa dorește să le înțeleagă, să le afle pe toate astfel, chiar vom fi pregătiți să le adevărim pe toate. În schimb hotarul nu-i aparține lui Petru Turnea, ci este al țării și al principelui*”⁴⁵.

Confruntat cu atacurile haiducilor, Apafi a stabilit cooperarea cu autoritățile otomane în acțiunea de informare și de reprimare propriu-zisă. În scrisoarea trimisă în 1671 lui Ali, beglerbegului de Timișoara, acesta este anunțat, că s-a poruncit pedepsirea acelor tâlhari, care se refugiaseră în Transilvania după ce prădaseră satul Bucova de lângă Caransebeș⁴⁶. Însuși principele ajunsese să le ceară, nu numai autorităților din *vilayetul* Timișoara, ci și marilor demnitari de la Istanbul să ia măsurile corespunzătoare: „*și vrei porunci ilustre din partea judecătorilor de la hotarul victorios pentru a li se veni de hac tâlharilor, care se ivesc la hotarele Caransebeșului și Lugojului*”⁴⁷. Dar, așa cum a subliniat marele vizir Köprülüzade Fazıl Ahmed în acest act al său, emis în ianuarie 1676 la Edirne, în amintirea sa mai stăruia o imixtiune eventuală a principelui Mihail Apafi în atacurile declanșate: „*Tu ce legătură și ce amestec ai cu <cele petrecute> acolo?*”⁴⁸.

Suspiciunea autorităților de la Istanbul nu era lipsită cu totul de temei, dat fiindcă și după această dată atacurile și jafurile asupra unor sate din *sandjakul* Caransebeș au fost săvârșite la instigarea unor funcționari din Transilvania, printre care s-a aflat din nou Petru Turnea. În 1686, Turnea nu a fost singurul instigator al atacului dezlănțuit de tâlhari dincolo de Poarta de Fier a Transilvaniei pentru a jefui turmele unor sate din *sandjakul* Caransebeș. Împreună cu Ștefan Naláczi, el i-a convins pe atacatori că „*Bucova și Remetea Luncă împreună cu ținuturile lor, care se întind până la râul Marga, țin de Ardeal*”⁴⁹. Dar explicația dată de tâlharii prinși asupra faptului și-a pierdut temeiul în urma anchetei desfășurate la ordinul beglerbegului de Ineu, Hüseyin pașa. Cercetarea amănunțită a condiții de recensământ (*tahrir defteri*) a dovedit, potrivit constatării aceluiași beglerbeg, că satele amintite împreună cu pertinențele lor îi aparțineau *sandjakului* Caransebeș, supus jurisdicției lui Hüseyin pașa. Tot în condica de recensământ se înregistrase, în momentul cedării cetății Caransebeș, declarația expresă a nobililor transilvăneni de abținere de la orice acțiune „*potrivnică prevederilor acestui <defter>*”⁵⁰. Înainte însă de a se adresa Porții în această privință, Hüseyin pașa i-a adus situația la cunoștință principelui Apafi, pentru a face cercetări comune în vederea adoptării aceleiași atitudini și a împiedicării extinderii și intensificării conflictului.

Odată cu atacurile și jafurile săvârșite în *sandjakul* Caransebeș, documentele vremii au înregistrat și numele unor căpetenii vestite, ca de pildă pe cel al lui Trâmbiță. Urmărit în repetate rânduri de Ahmed, *sandjakbegul* de Caransebeș și de potera sa, Trâmbiță s-a refugiat

⁴⁴ Szilády/Szilágyi 1871, p. 111–112.

⁴⁵ Szilády/Szilágyi 1871, p. 354.

⁴⁶ Pesty 1878, p. 177.

⁴⁷ Feneșan 1977, p. 448–449.

⁴⁸ Feneșan 1977, p. 448–449.

⁴⁹ Feneșan, *Diplomatarium Banaticum* (în manuscris); scrisoarea lui Hüseyin, beglerbeg de Ineu, de la începutul lunii octombrie 1686 (1097 H).

⁵⁰ Feneșan

în hotarele Făgetului, la Hüsein aga, principalul său găzduitor. După știința *sandjakebegului* de Caransebeș, complicitățile tâlharului Trâmbiță cu demnitari ai *vilayetului* Timișoara s-au încheat în jurul unor interese materiale. Prin corupție, el își asigurase atât sprijinul agăi de Făget cât și pe cel al beglerbegului de Timișoara, care „*ia de la el când vrea și ce vrea, așa că <Trâmbiță> nu mai are nici o supărare din partea lui*”⁵¹. Astfel se explică lipsa de reacție a beglerbegului de Timișoara față de plângerile împotriva tâlharului amintit, față de cererea și pedepsirea neîntârziată, formulată de principele Mihail Apafi I. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât tocmai Hüsein, aga de Făget, îl instigase pe beglerbeg împotriva principelui Transilvaniei. Din această cauză, în scrisoarea din 14 mai 1671 *sandjakebegul* de Caransebeș l-a rugat pe principe să-l înștiințeze despre scrisoarea pe care urma să o trimită la Poartă împotriva lui Hüsein aga, găzduitorul tâlharului Trâmbiță și protejatul beglerbegului de Timișoara. După părerea sa, câștigul de cauză depindea numai de concordanța între plângerea principelui și reclamația pe care *sandjakebegul* avea să o trimită la Istanbul⁵². Trâmbiță devenise o căpetenie de temut, astfel că un simplu denunț de apartenență la ceata sa de tâlhari făcut în fața autorităților otomane îl arunca în temniță și îl supunea la cazne grele pe orice iobag venit din principatul Transilvaniei. Dintr-un motiv necunoscut încă, în săptămâna Paștelui din anul 1671, Șerban Malea, un iobag din comitatul Hunedoara venit la Lugoj pentru a vinde sare, a fost acuzat în fața *kadiului* de către Petru Stoica, iobagul lui Laszlo Brázovai, „*că ar fi unul dintre ortacii vestitului tâlhar numit Trâmbiță și că ar fi tâlhărit împreună cu acela o bună bucată de vreme*”⁵³. În urma acestei acuzații nedovedite, Malea a fost închis ani în șir, până în 1677, și supus unui tratament brutal: „*l-a ținut în captivitate deosebit de ucigătoare, punându-i în fiecare vineri picioarele în butucul de pedeapsă*”⁵⁴. De abia în 1677, în urma garanțiilor scrise date de vameșul de la Zăicani, Petru Turnea, în privința corectitudinii și nevinovăției lui Șerban Malea, acesta a fost eliberat de *kadiul* din Lugoj, care „*făcuse cheltuieli foarte mari*”⁵⁵ <cu ținerea sa în prinsoare>. Cazul lui Șerban Malea prezentat în raportul de cercetare înaintat la 23 noiembrie 1677 de solgabirăul Ioan Nyakazó scaunului de judecată al Hunedoarei este o simplă filă din corespondența autorităților aflate de o parte și de alta a hotarului de la Poarta de Fier a Transilvaniei. Din scrisoarea adresată în 1685 vameșului Petre Turnea de Kazaz (Kadızeade?) beg și de *kadiul* din Caransebeș se desprinde o intensificare a atacurilor cetelor de haiduci conduse de căpetenii precum fiii vlădicăi Nicolae sau cei ai lui Lazăr Ștefan⁵⁶. Printre faptele incriminate de autoritățile otomane nu s-au aflat doar pagubele mari aduse ținuturilor *sandjakului* Caransebeș de acești haiduci, ci și luarea în prinsoare a unor locuitori din orașul Caransebeș, anume starostele brutarilor (*ekmedji başı*) împreună cu o fată, din pricina „*unei mari vinovății a lor*”⁵⁷. Dacă funcționarii otomani îi cereau lui Turnea eliberarea captivilor și iertarea vinovăției lor, ei îi anunțau în schimb uciderea haiducilor prinși împreună cu fiii vlădicăi Nicolae, ale căror capete fuseseră aduse spre a sluji ca pildă la Caransebeș. Spre regretul lor, nu au putut captura alte căpetenii de haiduci, mai ales pe fiii lui Lazăr Stepan, care „*au scăpat nu numai de data asta, ci până acum au mai făcut-o de vreo trei-patru ori din fața puterii*”. Mărturisindu-și neputința de a curma atacurile haiducilor, dregătorii din Caransebeș i s-au adresat lui Petru

⁵¹ Szilády/Szilágyi 1871, p. 33–34.

⁵² Szilády/Szilágyi 1871, p. 33–34.

⁵³ Feneșan 1993, p. 86.

⁵⁴ Feneșan 1993, p. 86.

⁵⁵ Feneșan 1993, p. 86.

⁵⁶ Scrisoarea din 1685 din Caransebeș a lui Kazaz (Kadızeade?) bei și Effendi *kadı* adresată vameșului Petru Turnea din Zăicani, publicată în „Történeti Lapok”, anul II, nr. 45, 1875, p. 715.

⁵⁷ Történeti Lapok 1875, p. 715.

Turnea, cerându-i pedepsirea exemplară a fiilor lui Lazăr Stepan, care erau „în chip vădit tâlhari și nu-ți mai trebuie nici o dovadă spre a le lua capetele”⁵⁸.

Informații din izvoarele otomane prezentate mai sus îngăduie reconstituirea unor momente din viața locuitorilor *sandjakului* Caransebeș, cuceritori și supuși nemusulmani, pentru care bunurile și stăpânirea netulburată asupra acestora însemnau temelia existenței lor. Sunt dezvăluite și unele momente ale izbucnirii fâțișe a rezistenței față de dominația otomană, care nu ating însă, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, prin amploare și intensitate fenomenele similare din regiuni ca Macedonia și Bulgaria. În acest context, hotarele sandjakurilor Caransebeș și Lugoj nu au străbătut doar o zonă de conflict, generând complicități ciudate între două lumi aparent antagonice. Caracterul lor permisiv, derivat din constanțele favorabile ale mediului geografic, a înlesnit colaborarea între căpeteniile haiducilor sau nobilii refugiați în principatul Transilvaniei cu funcționari otomani aflați sub protecția beglerbegului de Timișoara, beneficiar, la rândul său, al jafurilor și atacurilor armate.

Bibliografie

- A. N. I. C. B. C. D. T. = Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Colecția documente turcești, XXII/2066.
- A. N. I. C. B. C. D. T. = Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Colecția documente turcești Colecția documente turcești, XXII/2079.
- A. N. I. C. B. C. D. T. = Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Colecția documente turcești, XXII/2092.
- Barkan 1951 = Ö. L. Barkan, Tarihi demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi, în *Türkiyat Mecmuası*, vol. X, 1951.
- Barkan 1958 = Ö. L. Barkan, Essai sur les données statistiques des regiments de recensement dans l'Empire Ottoman aux XV et XVI siècles, în *Journal of Economic and Social History of the Orient*, vol. I, 1958.
- Băcănaru/Ghercec 1969 = Băcănaru, I. Ghercec, Harta așezărilor omenești atestate în mileniul al 12-lea în Banatul românesc. Constatări și interpretări geografice, în *Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie*, seria Geografie, vol. XVI (1969), nr. 2.
- Bugă et alii 1983 = ed. L. Bugă et alii, *Geografia României*, vol. I, *Geografia fizică*, București, 1983.
- Călinescu/ Coteț 1955 = R. Călinescu, P. Coteț, *Geografia fizică a R.P.R.*, București, 1955; *Geografia județului Timiș, vol. I: Prezentarea cartografică*, Timișoara, 1974; *Geografia României*, vol. I; *Geografia fizică*, ed. L. Bugă et alii, București, 1983.
- Celebi 1976 = Evliya Celebi, *Seyahatname*, vol. VI, ed. trad. M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, M. Mehmet, *Călători străini în Țările Române*, vol. VI, București, 1976.
- Conea = I. Conea, *Geografia satului românesc*, S. R.
- Fekete 1949 = L. Fekete, Osmanlı Tarihi ve Macarlar 1366-1699, în *Bellesten*, vol. 13, 1949, ar. 52.
- Feneșan 1979 = Cristina Feneșan, Instaurarea dominației otomane în ținutul Lipovei în lumina codului de legi (kanunname) din 1554 în *Studii și comunicări de istorie*, Caransebeș, 1979.
- Gemil 1982 = T. Gemil, Siminar de paleografie și diplomatică turco-osmană, în *Revista Arhivelor*, vol. XLIV, 1982, nr. 3.
- Göyünç 1979 = Nejat Göyünç, Hâne deyimi hakkında, în *Tarih Dergisi*, 1979, nr. 32.
- Halasi – Kun 1964 = T. Halasi – Kun, Sixteenth Century Turkish Settlements in Southern Hungary, în *Bellesten*, vol. 28, 1964, nr. 109.
- Lukhinick 1918 = I. Lukhinick, *Erdélyi területei változásai a török hódítás korában*, Budapesta, 1918.
- M. T. A. = *Köyvára Keleti gyűjtemény*, Budapesta, Török kéziratok, Qu. 62 (Biblioteca Academiei Maghiare de Științe, Colecția orientală, Manuscrise turcești).

⁵⁸ Történeti Lapok 1875, p. 715.

- Naima 1980 = M. Naima, *Tarih*, vol. VI, ed. trad. M. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. III, București, 1980.
- Silhadar 1974 = Silahdar Findilili Mehmed Aga, *Zeyl-i Fezelke*, ed. M. Guboglu, *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. II, București, 1974.
- Suciu 1967 = C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I–II, București, 1967–1967.
- Szilágyi 1867 = A. Szilágyi, *Török magzarkori állam-okmánytár*, vol. VII, Pesta, 1867.
- Török kéziratok, Qu. 26.
- Veliman 1985 = V. Veliman, Documente turco – osmane privind vilaietul (eialetul) Timișoara în *Revista Arhivelor*, vol. XLVII, nr. 4, 1985.

BIEN ET GENDJAKS DEC CARANSEBEȘ ET LUGOJ DANS LA DEUXIEME MOITIE DU XVIIIE SIECLE (Résumé)

À partir de son annexion au vilayet de Timișoara, tout privilège en vigueur au Banat de Caransebeș et Lugoj avait été aboli par le droit de propriété virtuelle du sultan sur la terre et ses habitants. Ce droit a légitimé et imposé, en même temps, le recensement des biens imposables et des revenus (*tahrir-i vilayet*) fait au lendemain de l'occupation de 1658 afin d'assurer, par la voie de la fiscalité, l'entretien des troupes et des fonctionnaires ottomans. La recherche différenciée du registre (*sidjdjill*) dressé en 1673–1675 par le juge (*kadı*) de Caransebeș et Lugoj ainsi que la correspondance entretenue par les autorités ottomanes avec les princes de Transylvanie nous font saisir deux aspects différents:

- la situation matérielle qui en ressort de l'inventaire des biens possédés par des militaires morts à Caransebeș, qui ont pratiqué, par temps de paix, l'agriculture et les métiers et ont prêté aussi à usure.
- les confins de Caransebeș et Lugoj, zone de conflit mais aussi d'entente entre les chefs des haïdouks ou les nobles réfugiés en Transylvanie d'une part et les fonctionnaires ottomans (l'agha de Făget par exemple) d'autre part, protégés par le beglerbeg de Timișoara qui a tiré pleinement profit de leurs pillages et attaques armées.